

gramatikën akademike. Ndërsa në gramatikat më të vona të fundit të shek. XX vihen re analiza më adekuate në lidhje me funksionin e fjalës “një” si nyjë e pashquar e gjuhës shqipe.

***Fjalë kyçe:** gramatikë, histori, një, nyjë e pashquar, pjesë ligjërata*

HISTORICAL REVIEW OF THE WORD 'NJË' (INDEFINITE ARTICLE A/AN) IN ALBANIAN GRAMMAR

Abstract

The article presents a historical review of the word 'një' (a/an) in Albanian grammar starting from the XVIIIth – XIXth century's grammars, it continues with the grammars of the XXth century, as well as the recent studies of the beginning of the XXIth century, written by Albanian and foreign authors. The historical review of the word “një” is outlined on the basis of the chronology of the relevant work, having as its object two main lines: the status of the word “një” as a part of speech and its grammatical function as an indefinite article. In the earliest grammars, this word has not been classified as a part of speech of the Albanian language and, in general, it has not the function of the indefinite articles, like a/an in English. The same line of analysis is also followed in the academic grammar too. While in the recent grammars of the XXth century are noted more adequate analysis according to the function of the word “një” as an indefinite article of the Albanian language.

***Key words:** grammar, histori, a/an, indefinite article, parts of speech*

Hyrje

Nyjat janë trajtuar gjerësisht në gramatikat e gjuhës shqipe, ato janë përshkruar jo vetëm në planin sinkronik, po edhe në atë historik. Në grupin e nyjave, nyja e pashquar *një* përbën një çështje mjaft të diskutuar në gramatologjinë shqipe për dy arsye: ajo nuk ka status si pjesë ligjërata dhe, nuk njihet si nyjë e pashquar - mjet i realizimit të kuptimit të pashquarsisë siç ndodh me gjuhët që kanë nyjë të pashquar, për shembull angl. *a/an*.

Duke u nisur nga kjo gjendje, mënyra e trajtimit të fjalëzës *një* në gramatikat e gjuhës shqipe u kthye në objektin tonë të studimit. Gramatika zyrtare e gjuhës shqipe nuk ia njeh kësaj fjalëze statusin e nyjës së pashquar, duke i mohuar kështu edhe funksionin e saj si fjalë caktuese ndaj emrit, si një element funksional që realizon kuptimin e pashquarsisë dhe sintaksorisht plotëson emrin si gjymtyrë fjalie. Prandaj, e pamë me interes të ndjekim në mënyrë diakronike gramatikat e gjuhës shqipe për të parë se si trajtohen në to këto çështje, cilat janë argumentet që mbështesin ose jo statusin e fjalëzës një si nyjë

e pashquar.

Një tjetër çështje me interes është edhe trajtimi gramatikor që i është bërë fjalëzës *një* kur ajo paraprin një emër të pashquar. Përgjithësisht në gramatologjinë shqipe dhe veçanërisht në gramatikën akademike fjalëza *një* (nyjë e pashquar), nga pikëpamja sintaksore, trajtohet si gjymtyrë më vete e fjalisë, jo si një gjymtyrë me emrin që i paraprin.

Trajtimi i çështjeve të mësipërme në gramatologjinë shqipe është i domosdoshëm për të kuptuar arsyet dhe qëndrimet e studiuesve të hershëm e të vonë në lidhje me pranimin a mospranimin e fjalëzës *një* si pjesë ligjërata; në lidhje me funksionin e saj a mosfunksionin si nyjë e pashquar si dhe në lidhje me funksionimin si një gjymtyrë e vetme apo jo me emrin e pashquar që paraprin.

Çështja e trajtimit të fjalëzës *një* në gramatologjinë shqiptare mbështetet në një kuadër të gjerë teorik gramatikor i cili vë në qendër të tij dy këndvështrime: aspektin kategorial të saj si pjesë ligjërata dhe aspektin morfologjik të saj si nyjë e pashquar.

Gramatologjia shqiptare zë fill në shekullin XVIII-XIX me autorët arbëreshë, plotësohet edhe me autorët e Rilindjes, deri në gjysmën e parë të shekullit XX. Në këtë periudhë mendimi gjuhësor shqiptar pëvijohet në gramatika fillestare të gjuhës shqipe, më tepër përshkruese edhe ende mungesore në mjaft çështje të pasqyrimin të strukturës morfologjike dhe sintaksore të gjuhës shqipe. Në këtë kuadër, edhe trajtimi i çështjes së fjalëzës *një* nuk mund të bëjë përjashtim duke na u shfaqur si një trajtim mungesor – shpeshherë fjalëza *një* nuk përmendet në këto gramatika –, dhe gjithashtu trajtime joadekuate gjuhësore në të cilat vihet re një mënyrë e pasaktë e analizës morfologjike dhe sintaksore të kësaj njësie.

Në gramatikat e fundit të gjysmës së parë të shek. XX dhe ato përgjatë gjysmës së dytë të këtij shekulli vihet re një kuadër më i gjerë teorik në trajtimin e fjalëzës *një*, si në gramatikën e K. Cipos (1949;1952), O. Myderrizit (1944), Sh. Demirajt (1971; 1976) etj. Gramatikat e kësaj periudhe sollën një trajtim të ri të fjalës *një* duke e shtruar çështjen në fjalë nga dy pikëpamje kryesore: përkatësia e saj si pjesë ligjërata dhe roli i saj si nyjë e pashquar e gjuhës shqipe.

Ky kuadër teorik plotësohet më tej edhe nga gramatika e artikuj bashkëkohorë, kryesisht të hartuara nga autorë të huaj (Newmark et al.,1982), por edhe vendës (Çeliku, M. 1971,1997, 2012., Memushaj,

R, 2008, 2016). Qëndrimet e këtyre studiuesve mbështetn kryesisht në analiza gramatikore më adekuate të mbështetura edhe në drejtimin gjenerativist duke sjellë argumentet e duhura për t'i dhënë fjalëzës *një* statusin e nyjës së pashquar në gjuhën shqipe.

Metodologjia

Objekti kryesor i hartimit të këtij artikulli është vështrimi historik në gramatologjinë shqipe për trajtimin e fjalëzës *një*. Si i tillë, ky objekt kushtëzoi edhe metodën e ndjekur në gjetjen e të dhënave të duhura gjuhësore në lidhje me fjalëzën *një*, duke u bazuar në një kronologji objektive, që nga gramatika e parë e shek. XVIII deri në studimet e viteve të fundit (2009).

Këndvështrimi i ndjekur në mbledhjen e të dhënave u përqëndrua në dy linja kryesore: të vihej re a ishte fjalëza *një* pjesë ligjërate në këto gramatika dhe a trajtohej ajo si nyjë e pashquar, a i njihej kësaj fjalëze funksioni i pashquarsisë së emrit. Për ta sjellë sa më të plotë këndvështrimin historik sillen në vëmendje të gjitha gramatikat e gjuhës shqipe, që nga shek. XVIII deri në ditët tona.

Mbledhja dhe paraqitja e të dhënave është bërë duke u bazuar në kronologjinë objektive sipas kronologjisë së hartimit të gramatikave. Krahas paraqitjes së të dhënave gjuhësore të mbledhura nga të gjitha gramatikat respektivisht, në artikull paraqiten edhe analiza e këndvështrimet tona të në lidhje me dy linjat e trajtimit të kësaj çështjeje.

Literaura e përzgjedhur për vjeljen e materialit përbëhet nga një numër i gjerë veprash, kryesisht gramatika didaktike të shek. XVIII-XIX-XX, e ndjekur nga vepra më të plota gramatikore teorike si “Gramatika e gjuhës shqipe I”, gramatika të hartuara nga studiues të huaj të cilat sjellin këndvështrime të reja në trajtimin e kësaj çështjeje, po edhe artikuj studimorë e problemorë që parashtrajnë këtë çështje.

Rezultate dhe diskutime

Gramatikat e shekullit XVIII-XIX

Në gramatikën më të hershme të shqipes, atë të F.M. da Lecce-s (1716) nyjave u kushtohet një syth i veçantë, i titulluar “Sqarime për nyjat”. Da Leçja me “nyjë” kupton nyjat e prapme, kur sqaron se “thuhet me nyjë por jo përpara si italishtja, po në fund të emrit, kështu që për të thënë *il sasso* në gjuhën shqipe, thuhet *Guri*, po jo *i Guri*.”

(Da Lecce, 1716: 5). Fakti që flet për “emërore pa nyjë”, nënkupton që Da Leçja nuk përfshin në grupin e nyjave nyjën joshquese të përparme. Si nyjë të përparme, ai quan nyjën e mbiemrave, të përremrave dhe të emrit në gjinore. Kështu, ai vëren se “emrat, kur janë dy bashkë, i dyti gjithmonë do të jetë në gjinore”, i paraprirë nga *i, e* ose *të*.

Shekulli XIX shënohet nga gramatikat e dy studiuesve arbëreshë Dh. Kamardës (1864) dhe J. de Radës (1870). Dh. Kamarda pranon se shqipja ka nyja të përparme, po pa bërë ndonjë ndarje të tyre. Dhe me nyja të përparme (articolli prepositivi) ai kupton nyjat *i, e, të, së*, të cilat i gjen te rasa gjinore, tek emrat e nyjshëm, te përremrat dhe mbiemrat e nyjshëm. Megjithatë, Kamarda e pranon ekzistencën e nyjës së pashquar *nyjë* kur pohon se “përremri i pacaktuar (il pronome numerale) *nyjë* përdoret edhe si nyjë joshquese (articolo indeterminato”, duke e krahasuar me italishten: *nyjë burrë – un uomo* (Kamarda. 1864: 205).

Ndërsa De Rada, duke folur për emrin, thotë se në shqipe ka dy lakime, të shquar dhe të pashquar dhe se emrat bëhen të shquar duke u shtuar trajtave të pashquara të tyre nyjat shquese (articolli determinativi). “Pjesëzat *i, u, a, të*, – shkruan ai, – sufiksa të emrave dhe të mbiemrave janë nyja shquese.” Por nyjën e pacaktuar *nyjë* ai nuk e përmend, nuk e jep as në pasqyrat e lakimit të pashquar njëjës e shumës të emrave (De Rada, 1870: 21).

Studiuesi francez A. Dozoni, në gramatikën që shkroi për shqipen në shek. XVIII, i trajton nyjat në kreun III “De l’article indéfini, de l’article prépositif et du article conjonctif”. Këtë krye e nis me fjalëzën *nyjë*, për të cilën shkruan: “Numërori i palakueshëm (numératif indeclinable) përdoret si nyja e pacaktuar e frëngjishtes dhe për të dy gjinitë: *ñœ boúrhaë, ñœ grouá*; fjala *tsá* (g. disa) i korrespondon shumësit; *tsá ñèræz*” (Dozon, 1879: 200).

Në gramatikat e gjuhës shqipe të shekullit XIX zë vend edhe gramatika e G. Jungut, i cili trajton vetëm nyjat shquese, duke theksuar që në fillim se emrat shquhen si në italisht nga nyjat *buri – buria* (Jungg, 1881: 8). Më tej autori jep edhe disa paradigma të lakimit të emrave, pa dalluar në është lakim i shquar apo i pashquar. Ai nuk e përmend fjalën *nyjë* si nyjë e pacaktuar, as e përdor atë në paradigmat e lakimit të pashquar të emrit (1881: 8).

Gramatika e K. Kristoforidhit (1882), si gramatika e parë e shkruar shqip, shënon një hap përpara në konceptimin e nyjës, pavarësisht se nyjat nuk i pranon si pjesë ligjërata. E reja që sjell Kristoforidhi, është

se dallon nyjat me funksion shquarsie, dmth. nyjat e vërteta, nga të ashtuquajturat “nyja me funksione të tjera” (Kristoforidhi, K. 1882: 72). Nyjën joshquese *një* nuk e përmend, dhe kur jep paradigma të lakimit të pashquar të emrave. Fjalëzën *një* e sheh vetëm si “numëror absolut” (themelor) të lidhur me emrat: *një burrë, një burri, një burri, një burrë, një burri; dy burra, dy burrave, dy burrave, dy burra, dy burrash* etj.; por edhe si përemër të pacaktuar, duke dhënë *një* në paradigmat e lakimit të pashquar njëjës dhe *disa* në paradigmat e lakimit të pashquar shumës: *një njeri, një grua, disa njerës, disa grâ*.(1882: 100, 167)

Gramatologjia shqipe pasurohet këtë shekull edhe nga gramatika e S. Frashërit (1988). Në gramatikën e tij nyjat e përparme merren si pjesë të ligjëratës, të cilat ai i përfshin në grupin e fjalëve të ndryshueshme (të përkthyer) të ligjëratës, së bashku me emrat, mbiemrat, përemrat, foljet dhe ndajfoljet.

S. Frashëri e shpjegon kështu dallimin e trajtës së pashquar nga trajta e shquar e emrit: “Emëri përfilletë i paçquarë: a) kur nuk është i shënuarë, i çquar’ e i diturë; kur themi *a erth njeri* duamë të themi çdo njeri që të jetë, e kur themi *a erth njeriu*, duamë të themi një njeri që dimë, q’ e kemi ndër mend; b) kur ka përsipër një tjetër fjalë q’ e shënon dhe e çquan, si: *një njeri, ky gur, ay mal, pesë gra*. Emri përfilletë i çquarë kur është i ditur’ e i çquarë vetiu pa pasur tjetër fjalë që ta çquajë si: *erdhi mëma, doli djelli*”(Frashëri, S. 1988: 116-117).

Në gramatikën e Frashërit fjala *një* nuk përmendet si një joshquese, po si fjalë që mund të jetë numëror dhe përemër i pacaktuar. Në paradigmat për emëroren dhe kallëzoren e pashquar, shembujt janë me *një*: *ra një gur, e vura mbi një gur*. Gjithashtu, përdorimi i njëjës së pashquar *një* vihet re në shembujt për dallimin e rasës gjinore nga dhanorja: *gjin., maj’ e një guri, dhan., i rashë një guri, pun’ e një miku, i dhashë një miku* (1988: 118). Prania e fjalëzës *një* në këto forma rasore tregon nevojën që ka paradigma e lakimit të pashquar për të përdorur nyjën e pashquar në realizimin e kuptimit gramatikor dhe formës gramatikore të këtyre rasave.

Gramatikat e shekullit XX- XXI

Fillimshkulli XX shënohet nga gramatika e Gj. Pekmezit (1908), i cili nuk e numëron nyjën si pjesë të ligjëratës, në § 52 “Bestimmte und unbestimmte Form des Substantiv (postpositiver Artikel)” (Format

e shquara dhe të pashquara të emrit (nyja e prapme). Kur i jep emrat në njëjës e shumës të pashquar, nuk vendos para tyre *një* përkatësisht *disa*, as i përmend këto dy fjalë kur përqsas format e pashquara me të shquarat. Edhe te përemrat e pacaktuar, *një* dhe *disa* i sheh vetëm si përemra (Pekmezi, 1908: 85-87). Po, teksa trajton klasën e numërorëve të gjuhës shqipe, ai shkruan se *një* përdoret shpesh në cilësinë e një nyje tek trajta e pashquar e emrit, si gjermanisht *një* + emër (1908: 85-87).

Nyjat marrin një status me rëndësi në gramatikën e I. D. Sheperit (1927) i cili e pohon funksionin e fjalës një si nyjë e pashquar në gjuhën shqipe kur shkruan se “dhe mbiemrin ‘një’ diku e quajnë ‘nyjë të pashquar’ kur përdoret jo si numëror po si përemër i pakufishëm; *një ditë më tha* fjala *një* është një nyjë joshquese ose mbiemër i pakufishëm se nuk tregon numrin e ditëve, por e bën fjalën ditë të pacaktuar” (Sheperi, I.D. 1927: 40).

Gjysmës së parë të shek. XX i takon edhe gramatika e J. Rrotës (1930). Ky autor nyjat (nejtet) i trajton në kreun e dytë të pjesës së tretë “Trajatat e shqipes ase morfologjia” të librit “Gjuha e shkrueme ase vërejtje gramatikore”. Ndonëse këtu nuk e përmend nyjën e pacaktuar *një*, në shënimin nr. 2 të vërejtjeve për përdorimin e nyjave thotë se “kemi edhe nenin e pashquem, *një*” Ai thekson se “kjo nyjë në gjuhën popullore dhe sipas dokumenteve të të vjetërve, merr trajta të posaçme në rasat e lakuara: *një* në rasat e drejta dhe *njëj* në rasat e zhdrejta”: *Na sod kemi mbetë njëmend një popull i vogël, por kemi një histori të lavdueshme. Qe, një kokërrë voe sa grushti i njëj fëmije. I thashë njëj djali, që ndesha rrugës.*” (Rrota, J. 1930: 242).

Një trajtim me interes të fjalëve përcaktuese të emrit shohim në gramatikën e S. Manit (1932) Për nyjën joshquese *një* Mani vëren se nyja joshquese *nji* është e pandryshueshme, përveçse në disa dialekte. Autori jep shembuj të emrit në rasën rrjedhore, ku në një shënim shkruan se rrjedhorja njëjës dhe shumës shfaqen vetëm në formën e pashquar: *nji shkamb mali, nji varg malesh, çaj mali, nji magazinë këpucësh* (Mann, S. 1932: 48), duke nënkuptuar kështu domosdoshmërinë e nyjës së pashquar *një* në këtë rasë.

A. Xhuvani në gramatikën e tij bën dallimin i shquar/i pashquar, por nuk e përmend nyjën joshquese *një*: “...fjalët *mollë, faqe, vit, fik, t'mirë, e mirë* dëftejnë çdo *mollë, çdo faqe, çdo fik, çdo gja të mirë* që të jetë; fjalët *molla, faqja, viti, fiku, i miri, e mira* dëftejnë nji *mollë, nji*

faqe, një vit, një fik, një gjë të mirë që e dimë, që e kemi ndër mend” (Xhuvani, A. 1937: 12). Shembujt e mësipërm jepen të zhveshur nga konteksti, ku do të dilte se emri në trajtë të pashquar në disa situata nuk mund të përdoret pa u paraprirë nga *nyja një*.

Në gramatikën e O. Myderrizit (1944) nyjat pranohen si pjesë ligjërate, ato bëjnë pjesë në grupin e fjalëve të ndryshueshme ku përfshihen edhe emri, mbiemri, përemri e foja, gjithashtu ky studiuës pohon edhe praninë e *nyjës* joshquese në shqipe. Ai thekson se *nyja* joshquese quhen përemrat e pakufishëm *një* e *ca* që u vihen para rasave të pashquara të emrave për të forcuar më shumë kuptimin e “paskajuem” të tyre: *nji mal, një mali, ca male* etj. Nga nyjat joshquese, shpjegon ai, përdoret më shumë *nyja një* (nji) sidomos për rasat gjinore, dhanore të cilat pa këtë *nyjë* nuk përdoren (Myderrizi, O. 1944: 40).

Nyjat trajtohen gjerësisht në të dy veprat e K. Cipos “Gramatika shqipe” (1949) dhe “Sintaksa” (1952). Në veprën e parë Cipoja nuk pranon *nyjë* të pacaktuar për shqipen kur shkruan “Artikull a *nyjë* të paçquar shqipja nuk ka. Po kur e do puna, përdor numërorin ‘*nyjë*’ duke i veshur këtij funksionin e *nyjë* *nyje* së paçquar, p.sh. *Na qe një herë një plak e një plakë; një punë si kjo nisët një herë e mirë...* *Nyja* e paçquar ‘*nyjë*’ shumë nuk ka, në rast nevojë marrim e përdorim si shumë mbiemrin e pakufishëm *ca: një plak - ca pleq*” (Cipo, K. 1949: 70). Mirëpo në veprën “Sintaksa” shkruan se “*nyjë*t janë dy faresh: *nyjë* të çquara: -i, -u, -a; dhe *nyjë* të paçquara: *një, ca*”, që e paraqitin “*njerin*’ a gjënë në përgjithësi, dmth. si *një* midis shumë të tjerësh” (Cipo, K. 1952: 21-22).

Origjinën e *nyjës* joshquese *një* Cipoja e gjen prej të ashtuquajturit mbiemër numëror *një*. Për të dalluar numërorin *një* nga përdorimi i tij si *nyjë* joshquese, që bëhet, sipas Cipos, “për të vënë më mirë në dukë iden’ e njësisë që përmyll numërori themelor “*nyjë*”, përdorim fjalën “vetëm” dhe thomi “*vetëm një dallëndyshe kam parë, vetëm një gjuhë di*». Ai pranon se numërori *një* “bën edhe funksionin e *nyjës* së paçquar përpara emrave të paçquar: *një burr, një grua, një kalë: një burri, një gruaje, një kali*”.

Po të “Sintaksa”, ky autor bën dallimin edhe ndërmjet përdorimit të fjalës *një* si përemër i pacaktuar dhe si *nyjë* joshquese: “*Një* si përemër i pacaktuar tregon njësi të pacaktuar dhe ndërron së gjithash nga *nyja* joshquese *një*, se është fjalë tonike, domethënë fjalë si gjithë fjalët e tjera që janë autonome, tek që *nyja* e përparme *një*, e ka humbur

pavarësinë dhe ka prirje të anojë nga fjala që pason, andaj është *proklitike*. P.sh. *Pashë një* (përemër i pakufishëm) *që kish hipur majë manit e po hante mana*. Ky përemër tregon edhe diç tjetër, tregon edhe njeri e gjë në lidhje me të tjerë njerëz a gjëra të zëna ngoje më sipër. P.sh. *Të kem nevojë për dy maqina të mëdha e të shëndosha, e të të japin vetëm një dhe atë të vogël e gjysmë të shkatërruar*. Përemri *një* mund edhe të përcaktohet disi kur shoqërohet me një plotës pjese. P.sh. *Ish një nga më të shquarit punëtorë të penës.*” (Cipo, K. 1952: 34).

Gjysma e dytë e shek. XX shënohet nga gramatika më të përpunuara, me qëndrime më të larmishme, me analiza më adekuate në trajtimin e nyjave në përgjithësi, si dhe të nyjës *një* në veçanti. Më saktësisht, në vitet '70 të këtij shekulli u hartuan dy gramatika me shumë vlerë në gramatologjinë shqipe, Gramatika e Sh. Demirajt(1971) dhe Gramatika e Akademisë së Shkencave (1976).

Morfologu Sh. Demiraj në tekstin universitar “Morfologjia e gjuhës së sotme shqipe” pranon se shqipja ka nyja të sprasme (shquese) dhe nyja të përparme. Te nyjat e përparme ai dallon nyjën e trajtës së pashquar *një* dhe nyjat e e përparme *i, e, të, së*.

Nyjën *një* e quan “një fjalëzë proklitike”, duke i njohur vlerat e saj si element dallues i trajtës së pashquar të emrit. “Kur një emër i përgjithshëm përdoret në trajtë të pashquar të numrit njëjës, – shkruan Demiraj, – ai zakonisht shoqërohet me fjalëzën *një*, e cila si nyje e trajtës së pashquar shquhet e patheksuar”. Emri me nyjën joshquese *një* shënon “një frymor, një send etj. të pacaktuar, dmth. cilindo nga frymorët, sendet etj. të një klase” dhe në këtë rast mund të zëvendësohet me mbiemrin e pakufishëm *çdo* a *secili*, p.sh.: **një** (= **çdo** a **secili**) nxënës..., **një** (= **çdo** a **secili**) njeri etj.; por edhe “një frymor, send, etj. të caktuar, që folësi e njeh, kurse dëgjonjësi nuk e njeh ende”, p.sh.: *Dje më erdhi në shtëpi një shok, i cili më solli një libër*” (Demiraj, Sh. 1971: 53).

Autori thotë se nyja *një* përdoret në një formë të ngurosur në të gjitha rasat. Si burim të saj sheh numërorin *një*, duke pohuar se fjalëza *një* “nuk është gjë tjetër veçse numërori themelor *një*, që me kohë ka marrë edhe kuptimin e një përemri të pakufishëm” (1971:53). Më tej shkruan se: “Nyja e trajtës së pashquar *një* duhet dalluar nga numërori *një*, prej të cilit ka dalë. Kur përdoret si nyje e trajtës së pashquar, fjalëza **një** nuk shpreh ndonjë kuptim numri dhe është e patheksuar, kurse numërori themelor *një* shpreh një kuptim të caktuar numri dhe

është më i theksuar; numërori themelor **një** mund të përforcohet edhe me fjalën **vetëm**”, p.sh.: Ai ka **një** nënë të mirë (nyjë), *Me një dallëndyshe (vetëm me një dallëndyshe) nuk vjen pranvera* (numëror) (1971:53).

Me “Morfologjinë e gjuhës së sotme shqipe” të Sh. Demirajt, që është përshkrimi më i plotë i morfologjisë së shqipes deri në fund të viteve ‘60 të shekullit të shkuar, mbyllet epoka 250-vjeçare e gramatikave të hartuara për qëllime didaktike dhe i çelet rruget hartimit të një gramatike shkencore të shqipes, të mbështetur mbi një platformë teorike të përcaktuar mirë. Kështu, falë punës kolektive të një grupi të gjerë morfologjesh e sintaksologjesh, pa dritën e botimit vepra akademike në dy vëllime “Gramatika e gjuhës shqipe”, e cila është vepra e parë shkencore dhe më e plotë që merret me përshkrimin e strukturës gramatikore të gjuhës shqipe.

Gramatika akademike në kreun e parë “Njohuri të përgjithshme” nuk e përfshin nyjën si pjesë të veçantë të ligjëratës. Megjithatë, nuk mund të mos vërehet një qëndrim i lëkundur në trajtimin e nyjës *një* dhe të nyjave të tjera. Kështu, në § 42 të sythit kushtuar kategorisë së pashquarsisë/shquarsisë, ndonëse flitet gjerësisht për kuptimin dhe përdorimin e trajtës së pashquar të emrit, nuk jepet asnjë shembull emri të pashquar me *një* përpara. Konkretisht, në pikën 11 të këtij paragrafi, që trajton rastet kur emri i pashquar përdoret me fjalë përcaktuese, si të tilla përmenden numërorët themelorë, por nuk jepet asnjë shembull emri të pashquar; përmenden përemrat e pacaktuar *shumë, pak, aq, kaq, ca disa, mjaft* dhe jepet shembulli *Disa kooperativistë po ktheheshin nga puna*, por nuk thuhet se *disa, ca* janë nyja të pacaktuara të shumësit.

Por pjesa e fundit e kreut të emrit, që përfshin paragrafët 52–54 merret me problemin e nyjave. Aty nyja “përfshihet në klasën e përcaktorëve, të cilët shërbejnë për të individualizuar”, por dallohet nga përemrat dëftorë, përemrat pyetës, përemrat pronorë, disa përemra të pacaktuar dhe numërorët themelorë, sepse “nuk ka kuptim leksikor të mëvetësishëm dhe është bërë kështu një fjalë shërbyese” (1976: 120). Fillimisht, të bie në sy që të gjitha këto fjalë të cilat i prijnë emrit të pashquar, quhen “përcaktorë”, kur, në të vërtetë, nuk janë gjymtyrë fjalie. Në këtë paragraf thuhet se “dalohen dy lloje nyjash, nyja e caktuar ose nyja shquese dhe nyja e pacaktuar ose nyja joshquese” dhe shpjegohet se emri me një shquese shënon një frymor a send plotësisht

të individualizuar si për folësin, edhe për dëgjuesin, ndërsa emri i shoqëruar me nyjën e pacaktuar nuk është plotësisht i individualizuar, pasi është i panjohur për dëgjuesin. Për këto vlera që fitojnë emrat e shoqëruar me nyjë, gramatikat e gjuhës shqipe e kanë dalluar atë “si pjesë e veçantë e ligjëratës”.

Më tej, përmenden “treguesit gramatikorë që i përgjigjen nyjës shquese” (-i, -u, -a për njëjësin dhe -t(ë) për gjininë asnjënjësore dhe shumësin e të tri gjinive) dhe si mjet për shprehjen e pashquarsisë pranohet nyja e pacaktuar (“si nyjë e pacaktuar shërben fjala *nyjë*”) (1976: 120).

Paragrafi 53 i kushtohet i gjithi nyjës së pacaktuar, për të cilën thuhet se “...ka dalë nga numërori themelor *nyjë*, i cili, kur përdoret si nyjë, ose e dobëson kuptimin e të treguarit të numrit, ose gati e humbet fare dhe shkrihet kuptimisht me emrin, duke u shndërruar në një fjalë shërbyese” (1976: 122). Pranohet një joshquese për njëjësin, për shumësin thuhet se shqipja nuk ka nyjë të pacaktuar. Më tej, vihen në dukje dallimi midis numërorit *nyjë* dhe nyjës joshquese *nyjë* që “ka një theksim të dobët” dhe ngjashmëria e numërorit me nyjën homonime për sa i përket kategorisë së gjinisë, që mungon tek të dy. Po veç këtyre, kur është nyjë *nyjë* ka edhe kuptim sasior të dobësuar dhe në ndonjë rast, si p.sh. kur emri i pashquar është në funksionin e kallëzuesorit, nyja edhe mund të hiqet; “kur është numëror themelor”, një “ka theksin e vet dhe mund t’i vihet për përforsim edhe pjesëza vetëm” ose mund t’u kundërvihet në fjali numërorëve të tjerë (bleva *vetëm* një libër; bleva një libër, jo *dy*); dhe, kur është përemër i pacaktuar, *nyjë* nuk shoqërohet nga emri) (1976: 122-123).

Për sa i përket aspektit kuptimor, në këtë vepër vihet në dukje se nyja e pacaktuar *nyjë* përdoret kryesisht kur emri ka kuptim të individualizuar, por edhe kuptim të përgjithësuar. Kur përdoret me kuptim të individualizuar, emri me nyjën joshquese *nyjë* tregon një nga sendet e një klase, po pa e përcaktuar se cilin syresh, pra individualizimi nuk është i plotë. Sipas autorit të kreut të emrit, kur përdoret “në këtë kuptim nyja një afron me përemrin e pacaktuar *nyjë farë*, duke vënë në dukje tiparet e përbashkëta të një sendi me sendet e tjera të së njëjtës fare”.

Aty tregohen edhe rastet e përdorimit të emrit të pashquar me nyjën *nyjë*: kur emri përdoret për herë të parë, duke qenë i njohur për folësin, po jo për dëgjuesin (Te praku i portës qëndronin dy hije: *nyjë plak* dhe

një plakë.); kur emri del si kryefjalë, si kundrinë, si përcaktor në gjinore, si plotës vendi pas parafjalëve *në, nëpër, mbi, nën* (Në hajat kërceu *një* lepur. Tashti kishte në shpinë një brengë të vazhdueshme. Krisma e *një rrufeje* u duk sikur e çaut tokën dysh. Vështrimi shëtiti në *një amfiteatër.*); kur është kallëzues emëror dhe i ndjekur nga një përcaktor (Lugina e Matit është *një prehje* dhe *një gëzim* i rrallë për syrin.) (1976: 121-122). Mohimi i statusit të pjesës së ligjëratës, ka bërë që përdorimi i emrave të pashquar me një *një* dhe pa të, të trajtohen në mënyrë të shkëputur, gjë që nga pikëpamja metodike na duket jo e qëlluar, pasi trajtimi pranë e pranë do t'i bënte më të rrokshme për lexuesin rrethimet ku *nyja një* duhet dhe ku nuk duhet përdorur, aq më tepër po të kemi parasysh se janë të shpeshta rastet e pasigurisë të folësve, sidomos në ligjërimin e shkruar, në shkrimin e saj. Edhe në ribotimin e kësaj gramatike “Gramatika e gjuhës shqipe, I” (2002) mbahet i njëjti qëndrim dhe ndiqet e njëjta metodë e parashtruar më lart.

Çështja e statusit të *nyjave* është rrahur në planin teorik nga disa autorë, të cilët, në përgjithësi, pajtohen për sa u përket *nyjave i, e, të, së*, por jo për një *një* e pacaktuar *një*. Ndër këta autorë, spikatin S. Riza (2002), që i ka kushtuar kësaj çështjeje një monografi të veçantë; M. Çeliku, që këto çështje i ka rrahur në disa shkrime të tij, si dhe nga F. Agalliu e E. Hysa.

S. Riza në monografinë “Nyjat e shqipes” thotë se “shqipja bashkëkohore është e pajisur me dy lloje *nyjash* të një zhvillimi të pabarabartë: me një *e caktuar* ose *shquese*, e cila *ngjitet prapa* emravet...; dhe me një *e pacaktuar* ose *gjymsë-shquese*, e cila është e fiksuar dhe e pamungueshme për për numrin njëjës: *një (nji)*; kurse e mungueshme dhe pafiksuar për shumësin: *disa, ca, do*” (Riza, S. 2002: 176).

Sipas tij, identifikimi i fjalëve *disa, ca, do* si *nyja* të pacaktuara për numrin shumë apo, përkundrazi, si mbiemra të pakufishëm përbën problem në gjendjen bashkëkohore të gjuhës shqipe. Përdorimit të emrave të pashquar ai i kushton mjaft vend, duke vënë në dukje rastet kur emrat e pacaktuar dalin me një *një* dhe kur dalin pa të. S. Riza flet edhe për lakimin mungesor (defektiv) të një emri të pacaktuar, duke theksuar se “një emër kryekëput i pacaktuar në shqipe mund të përdoret herë vetëm në emërore e kallëzore, herë edhe në rrjedhore; por kurrën e kurrës në gjinore dhanore”, dmth. se në gjinore e dhanore të pashquar

emri nuk mund të dalë pa nyjën e pacaktuar (2002: 214)

Statusi i nyjave është cekur në disa punime të gjuhëtarit M. Çeliku. Kështu, në artikullin “Vërejtje dhe mendime mbi disa gramatika të gjuhës shqipe” (1997), lidhur me nyjat e përparme *një* e *ca*, autori i këtij shkrimi thekson se “këto fjalë shumë herë kryejnë funksione të ngjashme me ato të nyjave të përparme të shumë gjuhëve të tjera”. Duke qenë se përdorimi i tyre me emrat e pashquar është i domosdoshëm për rasia të caktuara, ai e sheh këtë si “një argument për t’ i konsideruar këto fjalë nyja të përparme, të cilat së bashku me mbaresat e lakimit të pashquar shprehin trajtën e pashquar të emrave në gjuhën shqipe” (Çeliku, M. 1997: 36).

Në një artikull tjetër, shkruar sërish në kuadrin e hartimit të gramatikës akademike, Çeliku vë në dukje përdorimet kryesore të tyre me funksion dallues dhe përgjithësues, duke theksuar se “nyja *ca* (disa) e shumësit në gjuhën shqipe përdoret shumë më pak sesa *një* e njëjësit”. Përfundimi i Çelikut për nyjat joshquese: “*një* e *ca* (disa) që shoqërojnë emrat në trajtën e pashquar, janë fjalë shërbyese dhe pavarësisht nga numri i vogël i tyre, ato mund të trajtohen si pjesë më vete të ligjëratës” (Çeliku, M. 1971: 155).

Një morfolog tjetër me ndihmesa të spikatura në trajtimin e këtyre çështjeve është F. Agalliu, i cili diskutimit të tyre u ka kushtuar disa shkrime. Në artikullin “Mbi pjesët e ligjëratës në gjuhën shqipe” parashtron këtë argument në kundërshtim të përfshirjes së tyre në pjesët e ligjëratës: “Ajo që ne quajmë klasë e nyjave të përparme përbën gjithë-gjithë një inventar prej katër elementesh *i*, *e*, *të* (asnj.), *të* (shumës). Kjo do të ishte edhe një provë tjetër kundër trajtimit të kësaj klase elementesh si një pjesë ligjërata më vete, sepse s’mund të mendohet një kategori e tillë që të përbëhet vetëm nga katër njësi leksikore.” (Agalliu, F. 1970: 173). Në një shkrim të mëvonshëm, ai propozon që fjala *një* të trajtohet “si numëror themelor, që në disa përdorime ka fituar edhe vlerën e nyjës së pacaktuar, duke humbur edhe theksin, ose shumë-shumë konvencionalisht si *nyjë*...” (1988: 155).

Megjithatë, pavarësisht nga argumentet që sjellin këta autorë dhe gramatika akademike kundër pranimin të nyjës së pacaktuar *një/ca* (disa), autorë të tjerë gramatikash të botuara kryesisht pas daljes në dritë të gramatikës akademike i njohin shqipes nyjë të pacaktuar.

Një trajtim origjinal të mjeteve gramatikore caktuese gjejmë në veprën “Albanian Grammar” (Newmark et al, 1982), në të cilën pjesët

e ligjëratës shqyrtohen sipas rolit që luajnë në ndërtimin e sintagmave. Autorët e kësaj gramatike vënë në dukje dallimin midis anglishtes dhe shumë gjuhëve të tjera që përdorin nyja të përparme, të cilat tregojnë se emri që paraprijnë shënon një ose disa sende të një klase të shënuar prej tij. “Nyjat, – thonë ata, – përfshihen në klasën e modifikuesve të quajtur determinantë, të cilët shërbejnë gjithashtu për të dalluar individët nga klasa së cilës i përkasin. Ndryshe nga determinantët e tjerë, nyja nuk ka kuptim leksikor të pavarur nga emri të cilit i përkasin.” (Newmark et al. 1982: 120).

Autorët sqarojnë se si nyjë e pacaktuar në shqipe është *një*, por edhe determinantët *ndonjë*, *ca*, *njëfarë*, ose *disa* mund të shënojnë se referenti i sintagmës emërore së cilës i paraprijnë është i panjohur nga dëgjuesi, dmth. se emri është i pashquar.

Në gramatikën e Njumarkut tregohet se kur përdorimi i saj është i domosdoshëm. Sipas tyre, nyja e pacaktuar “përdoret kryesisht kur referenti i emrit është një individ i vetëm i paidentifikuar, por edhe kur emri ka një kuptim të përgjithësuar; në rastin e parë, emri i paraprirë nga nyja e pacaktuar *një* emërton një send midis sendeve të një klase, por identifikimi i këtij individ është i paplotë”, dmth. pa treguar konkretisht se cili individ shënohet nga emri (1982: 150).

Një tjetër studiuues i viteve '80, N. Resuli, i pranon nyjat si pjesë të ligjëratës teksa dallon dy lloje: *nyjën e pacaktuar* (indeterminativo) dhe *nyjën e përparme* (prepositivo). Për *nyjën e pacaktuar* thotë se “edhe në gjuhën shqipe përdoret numërori *një*, që është i pandryshueshëm dhe në këtë funksion të veçantë të tij i patheksuar” duke nxjerrë në pah edhe një veçori tjetër që e dallon *nyjën e pacaktuar një* nga numërori homonim (Resuli, 1985: 74-75).

Ndër grammatikat e huaja që kanë trajtuar çështjen e nyjave të shqipes është edhe “Albanische Grammatik” (Buholc&Fidler 1987). Në këtë gramatikë autorët pohojnë se në gjuhën shqipe “nuk ka nyjë si pjesë e pavarur e ligjëratës”, po funksionin e saj e luajnë treguesit e trajtës së shquar, nyja e përparme dhe mjete leksikore si përemrat dhe numërorët (Buchholc&Fiedler, 1987: 198). Sa i përket *nyjës një*, autorët e shohin atë si tregues të pashquarsisë, që në kontekste dhe funksione të caktuara nuk përdoret: *Sot u duk një i panjohur. Nëna më qepi një fustan. Në hijen e manit rrinin pleq. Në pazar ka pjeshkë. Për këtë gjellë na duhet miell.* Ata numërojnë rastet kur emri përdoret në trajtë të pashquar dhe kur përdoret në trajtë të shquar (1987: 234).

Nyjat pranohen si pjesë e veçantë ligjërate edhe në tekstin shkollor “Bukuria e gjuhës, 2” të R. Memushajt. Në grupin e nyjave ky autor përfshin “nyjën joshquese *një*” dhe “fjalëzat që qëndrojnë para emrit, mbiemrit e përemrit, të cilat që kanë funksione fjalëformuese e formëformuese” (Memushaj, R. 2008: 132). Po, sipas tij, “nyjë e vërtetë në shqipe është nyja joshquese”, e cila shërben si mjet për shprehjen e trajtës së pashquar të emrit dhe ka trajtën *një* për njëjësin dhe *disa (ca)* për shumësin, por duke saktësuar se trajta e pashquar e emrit mund të shprehet edhe pa nyja: (*një*) *djalë* – (*disa/ca*) *djem*, (*një*) *letër* – (*disa/ca*) *letra*, (*një*) *mal* – (*disa/ca*) *male* (2008: 121).

Ndër studimet më të fundit për nyjën joshquese *një* të shqipes është edhe monografia e K. Topallit “*Nyjat e shqipes*” (2009), i cili e trajton nyjën joshquese në lidhje me numërorin, si paraardhës të saj. Sipas tij, “nyja joshquese e ka ruajtur deri në njëfarë mase kuptimin e numërorit *një*. Për këtë arsye kjo e fundit, përgjithësisht, nuk përdoret me emra të panumërueshëm” (2009:243). Topalli i njeh fjalëzës ‘një’ funksionin e nyjës së pashquar, ai shpreh mendimin se emrat e trajtës së pashquar që shoqërohen me nyjë joshquese përdoren në dy funksione: në funksion të pacaktuar, ku nyja joshquese ruan njëfarë lidhjeje me numërorin, p.sh. *takova një mik*; dhe në funksion përgjithësues, kur emri shoqërohet nga një përcaktor ose nga një fjali përcaktore lidhore dhe nyja joshquese ka vlerën e një përemri të pacaktuar, p.sh.: *Nga njëqen që leh, mos ki frikë; nga çdo qen, nga ai qen, nga qeni* (2009: 244).

Përfundime

Në historinë 300-vjeçare të gramatologjisë shqipe trajtimi i fjalzës një zë një vend të rëndësishëm, ai përvijohet si pjesë e zhvillimit të gjuhësisë shqiptare në përgjithësi dhe gjithashtu përfaqëson fillin e mendimit shkencor gramatikor të mjaft studiuesve shqiptarë dhe të huaj.

Duke ndjekur kronologjinë e trajtimit të fjalëzës ‘një’ të parashtruar në këtë punim mund të arrijmë në këto përfundime:

- a. Fjalëza ‘një’ në gramatikat e hershme të gjuhës shqipe, shek.XVIII-XIX nuk merr vëmendje në klasifikimin e pjesëve të ligjërates. Autorët e kësaj periudhe, edhe pse e bëjnë dallimin e emrit të shquar nga ai i pashquar, fjalëzën *një* e njësojnë me numërorin *një*, vetëm pak autorë ia njohin funksionin si nyjë e pashquar (A. Dozon).

- b. Në gramatikat e gjysmës së parë të shek. XX vihet re një zhvillim i ri në analizat gramatikore: fjalëzës një i njihet funksioni si një e pashquar nga disa autorë si Pekmezi, Sheperi, Myderrizi dhe Cipo, i cili bën edhe dallimin në përdorimin e njëjës një nga numërori dhe nga përemri i pacaktuar.
- c. Në gramatikat e gjysmës së dytë të shekullit XX vihen re dy linja trajtimi të fjalëzës një: linja e parë, e përfaqësuar nga studiuesit që e pranojnë funksionin e saj si një e pashquar në gjuhën shqipe (Riza, Demiraj, Resuli, Çeliku, Memushaj etj.); linja e dytë, e përfaqësuar pjesërisht në gramatikën akademike si dhe nga studiues të tjerë si Agalliu, Hysa, nuk e njohin statusin e fjalëzës një si pjesë ligjërate, as funksionin e saj si një e pashquar. Gramatika akademike mban pjesërisht këtë linjë trajtimi duke mospërcaktuar qartë qëndrimin ndaj funksionit të saj si një e pashquar.
- d. Ky vështrim kronologjik mbi trajtimin e fjalëzës *një* në gramatikat e gjuhës shqipe dëshmon se fjalëza ‘një’ nuk ka marrë ende statusin adekuat në gjuhën shqipe, faktet gjuhësore të së cilës, siç shprehet M. Çeliku, dëshmojnë se fjalëza një është e pamungueshme në rasat gjinore e dhanore dhe, si një joshqese është e krahasueshme me nyjat joshqese të gjuhëve të tjera.

Bibliografi

- Agalliu, F., 1988, *Çështje të morfologjisë së gjuhës së sotme shqipe*, Universitetit i Tiranës, Tiranë, Agalliu, F., 1970, *Mbi pjesët e ligjëratës në gjuhën shqipe*, Studime filologjike, 4.
- Buchholz, O., Fiedler, W., 1987, *Albanische Grammatik*, Leipzig.
- Cipo, K., 1949, *Gramatika e shqipes*, Instituti i Shkencave, Tiranë
- Cipo, K., 1952, *Sintaksa*, Tiranë.
- Çeliku, M., 1997, *Probleme të morfologjisë së gjuhës së sotme shqipe*, SHBLU, Tiranë.
- Çeliku, M., 1971, *Kontribut për dy probleme të morfologjisë së sotme shqipe*, Studime filologjike, 1.
- Da Lecce, F., M., 1716, *Osservazioni grammaticali nella lingua albanese*, Roma.
- De Rada, J., 2005, *Grammatica della lingua Albanese*, G. de Rada, Firenze, 1870, në *Opere grammaticali*, Rubbettino.
- Demiraj, Sh., 1961, *Morfologjia e gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë.
- Dhrimo, A., Angoni, E., Hysa, E., Lafe, E., Likaj, E., Agalliu, F., Demiraj,

- Sh., *Fonetika dhe gramatika e gjuhës së sotme letrare shqipe*, II, 1976, Akademia e Shkencave e RP së Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë.
- Dozon, A., 1879, *Manual de la langue chkiye ou albanaise*, Paris, Ernest Leroux.
- Frashëri, S., 1886, *Shkronjëtores e gjuhës shqip*, Dritë, Bukuresht.
- Gramatika e gjuhës shqipe*, I, 2002, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.
- Jungg, G., 1881, *Elementi grammaticali della lingua Albanese*, Scutari.
- Kamarda, D., 1864, *Saggio di Grammatologia Comparata della Lingua Albanese*, Livorno.
- Kristoforidhi, K., 1882, *Gramatikë e gjuhës shqipe sipas dialektit toskë*.
- Mann, S., 1932, *A short Albanian Grammar*, London.
- Memushaj, R., 2008, *Bukuria e gjuhës*, 2, Enti i teksteve dhe mjeteve mësimore, Podgoricë.
- Myderrizi, O., 1944, *Gramatika e re e shqipes*, Gutenberg, Tiranë.
- Newmark, L., Hubbard, Ph., Prifti, P., 1982, *Standard Albanian – a reference grammar for students*, Standford University Press, Standford, California.
- Pekmezi, Gj., 1908, *Grammatik der albanesischen Sprache*, Wien.
- Resuli, N., 1985, *Grammatica Albanese*, Patron Editore, Bologna.
- Riza, S., 2009, *Vepra V*, Akademia e Shkencave dhe e Arteve të Kosovës, Prishtinë.
- Rrota, J., 1931, *Analizimi i rasavet t'emnit e zhvillimi historik*, Shkodër.
- Rrota, J., 1930, *Gramatika e shqipes*, Shkodër.
- Sheperi, I., D., 1927, *Gramatika dhe sindaksa e gjuhës shqipe*, Vlorë.
- Topalli, K., 2009, *Nyjat e shqipes*, Toena.
- Xhuvani, A., 1937, *Libri i gjuhës shqipe*, II, K. Luarasi, Tiranë.

NJË QASJE DIAKRONIKE RRETH TOGJEVE TË QËNDRUESHME NË GJUHËN ANGLEZE

Suela KOÇA

**Fakulteti i Edukimit dhe i Filologjisë
Universiteti “Fan S. Noli”**

Abstrakti

Ky punim paraqet një qasje diakronike për studimin e togjeve të qëndrueshme në gjuhën angleze brenda kontekstit gjuhësor të shekullit të 20-të. Këto lidhje leksikore të përsëritura në gjuhë, janë tregues të rëndësishëm të marrëdhënieve semantike dhe kulturore. Duke u bazuar në perspektiva të ndryshme teorike nga autorë të shumtë, ky studim hulumton zhvillimin e togjeve të qëndrueshme në gjuhën angleze gjatë shekullit të fundit. Përmes analizës së veprave të ndryshme që përfaqësojnë periudha dhe zhanre të

ndryshme, ne shqyrtojmë rolin e faktorëve shoqëror, kulturor dhe gjuhësor në formimin e modeleve të qëndrueshme. Për më tepër, hulumtojmë edhe ndikimin e teorive gjuhësore për të kuptuar sa më mirë dukurinë e pranëvënies së këtyre njësive. Duke sintetizuar idetë teorike me të dhënat empirike, ky punim ofron një interpretim të detajuar të mënyrës se si kanë ndryshuar këto togje të gjuhës angleze gjatë shekullit të kaluar, duke ndihmuar sado pak në diskutime më të thelluara për zhvillimin e gjuhës.

Fjalët kyçe: *lidhje leksikore, konteksti gjuhësor, marrëdhënie semantike dhe kulturore*

A DIACHRONIC APPROACH TO THE STUDY OF ENGLISH COLLOCATIONS

Abstract

This paper presents a diachronic framework for examining English collocations within the context of the 20th century linguistic landscape. Collocations, the recurrent lexical pairings in language, are vital indicators of semantic and cultural relationships. Drawing upon theoretical perspectives from numerous authors, this study investigates the evolution of English collocations throughout the 20th century. By analysing different pieces of work, representing different periods and genres, we interrogate the role of social, cultural, and technological factors in shaping collocational patterns. Additionally, we explore the impact of linguistic theories on our understanding of collocational phenomena. By synthesizing theoretical insights with empirical data, this paper offers a thorough understanding of how English collocations have evolved over the past century, contributing to broader discussions on language evolution and change.

Key words: *lexical pairings, linguistic context, semantic and cultural relationships*

HYRJE

Studimi i togjeve të qëndrueshme është një fushë e rëndësishme e gjuhësisë që ka të bëjë me analizën e përdorimit të fjalëve dhe shprehjeve të caktuara në kohë dhe zhvillimin e tyre nëpër shekuj. Qasja diakronike në studimin e togjeve të qëndrueshme synon të shpjegojë si dhe pse togje të caktuara janë përdorur në gjuhën angleze ndër vite, duke e shqyrtuar këtë dukuri sa gjuhësore edhe kuptimore në kontekstin e zhvillimit të gjuhës angleze në shekullin e 20-të. Kjo qasje na lejon një kuptim më të thellë të rrugëtimit të këtyre fjalëve dhe